

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2017

Čo je chudoba

Ako bohatstvo, tak aj chudoba sú skôr sociálne, ako ekonomické atribúty, ktoré v jednotlivých obdobiach viac či menej vyvolávajú niekedy aj búrlivú diskusiu. Často zverejňovaný názor na bohatstvo a chudobu je, že je potrebné pribrzdiť, alebo zastaviť rastúce bohatstvo bohatých, lebo toto bohatstvo býva získané na úkor chudobných ľudí. Chudobní ľudia si zase zaslúžia oveľa viac bohatstva, ako v súčasnosti majú a je potrebné im pomáhať. A z tých istých kruhov zaznieva aj riešenie na odstránenie alebo aspoň zmiernenie chudoby – odobrať bohatým to, čo majú navyše, najčastejšie prostredníctvom štátu, a prideliť to chudobným. V súčasnosti vlády takmer na celom svete odoberajú financie formou daní a následne peniaze prerozdeľujú pomocou nástrojov sociálnej politiky. Otázkou je, ako úspešne.

Myslím, že s myšlienkou pomáhať chudobným, alebo nejakým spôsobom znevýhodneným ľuďom, sme stotožnení všetci. Pričom, tak ako za pomoc považujeme nielen finančné prostriedky, ale aj čas, prácu, hmotné statky, tak si vyberáme aj ľudí, ktorým pomáhame, lebo si myslíme, že našu pomoc potrebujú. V rôznorodosti a v pocite dobrej veci vykonanej v prospech niekoho konkrétneho je čaro, ktoré nás vedie k tomu, že bez ohľadu na naše vlastné prostriedky (nielen finančné), pomáhame.

Základná otázka, ktorou sa zaoberáme, by však mala znieť, kto je chudobný a kto je bohatý. Alebo ešte presnejšie, koho považujeme za chudobného alebo bohatého. Táto zásadná otázka je dôležitá pri každej diskusii, lebo sa môže stať, že v debata nie sme na jednej vlnovej dĺžke a pod pojmom chudobný/bohatý nechápeme vždy rovnaký subjekt.

Keďže štatistiky sú oveľa viac zamerané na chudobných ako na bohatých ľudí, v nasledujúcom texte sa sústreďím hlavne na nich. Chudobu rozlišujeme na viacerých úrovniach. Chápeme ju na úrovni svetovej, medzinárodnej, národnej, alebo chudobu ponímame na základe rôznych špecifických hľadísk. Toto členenie je dôležité pri vzájomnom pochopení sa a pri argumentovaní. Zároveň je takého členenie potrebné aj preto, lebo nie každý, kto je na národnej úrovni chápaný ako chudobný, je zo svetového pohľadu ozaj chudobným.

Najčastejšie sa chudoba definuje podľa údajov Svetovej banky, ktorá na svojej stránke uvádza, že za chudobného považuje človeka, ktorého denný príjem je rovnaký alebo menší ako 1,90 USD/osobu v cenách roku 2011 v parite kúpnej sily. Podľa týchto údajov bolo na svete v roku 1981 chudobných 41,91 % svetovej populácie a v roku 2013 to bolo 10,67 % (*Poverty headcount ratio...*). Napriek tomu, že za 30 rokov pokleslo percento ľudí ohrozených chudobou o 30 %, stále je podiel chudobných ľudí pomerne veľký. Medzi rokmi 2007 – 2014 sa podľa definície Svetovej banky vyskytuje chudoba aj na Slovensku, a to v podiele 0,2 – 0,8 % populácie, pričom najvyššie percento populácie ohrozenej chudobou bolo v roku 2015, a to 0,8 %. Tieto údaje sú vyššie ako v Českej republike, kde sa takto definovaná chudoba vyskytla iba v jednom roku na úrovni 0,1 %.

Ak sa posunieme na medzinárodnú úroveň definovania chudoby, potom môžeme prejsť na štatistiky napríklad Eurostatu. Na týchto stránkach však definovanie chudoby nie je také jednoduché a jednoznačné ako na stránkach Svetovej banky. Eurostat ponúka štatistiky ohrozenia chudobou na základe veľkosti príjmov, rozdelenia príjmov, podľa pohlavia, podľa

veku, podľa toho, či je človek zamestnaný alebo nie, podľa počtu členov domácností a tak ďalej. Celkovo Eurostat uvádza 85 základných tabuliek v ktorých sú štatistiky týkajúce sa chudoby v jednotlivých krajinách (*Income and living conditions*). Jeden, náhodne vybraný ukazovateľ chudoby, je podiel pracujúcich ľudí ohrozených chudobou. Ide o tých obyvateľov, ktorých ekvivalentný disponibilný dôchodok je pod prahom rizika chudoby, ktorý je stanovený na 60 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu (po sociálnych transferoch). Ukazovateľ je založený na štatistike príjmov, sociálneho začlenenia a životných podmienok EÚ-SILC (*In-work at-risk-of-poverty rate by sex*). Podľa tohto ukazovateľa na Slovensku žilo medzi rokmi 2005 – 2016 najviac 6,2 % pracujúcich obyvateľov ohrozených chudobou v roku 2005 (v roku 2015 to bolo 6,1 %) a najmenej v roku 2016, a to 2,7 % (3,3 % v roku 2013, 3,8 % v roku 2009 a 3,8 % v roku 2006). V porovnaní s Českou republikou sme na tom horšie, lebo tam sa hodnota ukazovateľa pohybovala na úrovni 1,7 – 5,2 %.

Na národnej úrovni potom môžeme sledovať mieru chudoby podľa regiónov. Štatistický úrad SR zverejňuje každoročne publikáciu s názvom Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Údaje sú následne poskytované aj Eurostatu, preto vyberám len údaje za rok 2015 podľa regiónov, kde najviac obyvateľov ohrozených chudobou žilo v Prešovskom a Banskobystrickom kraji (16,4 %) a ak vynecháme Bratislavský kraj, potom najmenej ich žilo v Trnavskom kraji (7,9 %). Ak sa pozrieme na to, kde sa vyskytuje najviac ľudí ohrozených chudobou a skúsime nájsť príčiny chudoby, potom zistíme, že na Slovensku je najviac ľudí ohrozených chudobou v Prešovskom a Banskobystrickom kraji. Oba kraje patria medzi najchudobnejšie s najnižším HDP na obyvateľa, s vysokou mierou nezamestnanosti.

Ak teda máme na Slovensku chudobných ľudí, koľko ich máme? 0,2 alebo 1 % z populácie, či dokonca 16 %? Počet chudobných ľudí je štatisticky závislý od toho, ako chudobu definujeme. Chudoba je často vnímaná veľmi subjektívne. Takéto subjektívne vnímanie chudoby sa snažia sociológovia, ekonómovia a zamestnanci štatistických úradov nejakým spôsobom zovšeobecniť. Preto vznikajú rôzne definície pojmu chudoba. Najpresnejšie je však chudoba vymedzená Svetovou bankou a denným príjmom na občana (1,90 USD, čo je približne 1,60 €). Kým vo svete do tejto skupiny patria predovšetkým obyvatelia najchudobnejších krajín sveta, obyvatelia krajín ohrozovaných vojnami, politickými zmenami a prevratmi, zlým prístupom k vode..., v rozvinutých ekonomikách sú to najmä bezdomovci. Do skupiny chudobných ľudí by sme mohli zaradiť aj marginalizované skupiny obyvateľstva, napríklad Rómov žijúcich v osadách, prisťahovalcov. Všetci ostatní obyvatelia, ktorých denný príjem je vyšší ako 1,90 USD na osobu patria do skupiny ohrození chudobou. V tejto skupine obyvateľov je rozhodujúce, či sa posunú smerom k vyššej príjmovej skupine alebo sa prepadnú do skupiny úplne chudobných ľudí.

Hľadať odpoveď na otázku prečo je niekto bohatý a niekto chudobný a prečo sa vyššia miera chudoby vyskytuje iba v niektorých krajoch, krajinách alebo oblastiach nie je vôbec jednoduchá. Chudoba je ovplyvňovaná historickým vývojom, kultúrou, zvyklosťami, vzdelaním, skúsenosťami ale aj prírodnými podmienkami, ochotou riskovať, mierou aktivity obyvateľstva, vytvorenými podmienkami pre rozvoj a podnikanie obyvateľov krajiny a mnohými ďalšími faktormi. David Landes vo svojej knihe Bohatstvo a bieda národov (2004) uvádza na mnohých príkladoch, že o bohatstvo treba bojovať, že je potrebné využívať

podnikavého ducha jednotlivca a zároveň, aby sme neobišli ani štát, uvádza, aký by mal byť ten ideálny, aby jeho obyvatelia mohli rásť a rozvíjať sa.

V súčasnosti žije na svete viac ako 7,5 miliardy ľudí a každý z nás je iný a odlišný od ostatných. Preto je ľudstvo ako celok také pestré a zaujímavé. Prečo by sme si teda mali byť rovni v príjmoch a bohatstve? Chudobní ľudia na svete vždy boli, sú a s veľkou pravdepodobnosťou aj naďalej budú. Dnešní chudobní sú však v porovnaní s ich „chudobnými predkami“ podstatne bohatší. Majú možnosť kúpiť si viac produktov a takisto majú síce obmedzený, ale lepší prístup aj ku službám. Možno ich považovať stále za chudobných? Znova sa vraciame ku základnej definícii pojmu chudoba. V podstate dnes nemáme definíciu pojmu chudoba, ktorá by bola široko akceptovaná. Aj keď všetci si pod pojmom chudoba niečo konkrétne predstaviť vieme, no naše predstavy sú často veľmi odlišné. Na definíciu chudoby by sme mohli použiť analógiu definície lásky od A. Sapkowskeho, ktorý v jednej z kníh o Zaklánačovi píše, že láska je ako hruška. Všetci vedia o čom hovorím, ale nikto ju nevie presne opísať. Rovnako je to s chudobou. Všetci vieme o čom hovoríme, ale jej presná definícia neexistuje. Čo je však veľmi dôležité, je odlišovať chudobných ľudí od ľudí ohrozených chudobou.

Bez ohľadu na presnú alebo nepresnú definíciu chudoby, je potrebné chudobným pomáhať. Aj keď si nemyslím, že by to mala byť paušálna pomoc zasielaná napríklad do krajiny, kde sa „cestou“ od darcu ku obdarovanému časť pomoci stratí, že by to malo byť plošné „rozdávanie“ peňazí štátom. Najúčinnější je podľa mňa konkrétna a adresná pomoc, čo však môže byť administratívne aj organizačne náročné. V každom prípade však snaha o zmiernenie alebo odstránenie chudoby musí začať u samotného chudobného. Bez neho sa o odstránenie chudoby môžu snažiť všetci a dosť zbytočne. Nielen na Slovensku sme však boli a aj v súčasnosti sme vedení k názoru, že sa o nás postará štát. Vždy keď budeme chorí, chudobní, starí. Je to ale ozaj pravda? Z príjmu každej fyzickej a právnickej osoby sa podľa zákona odvádzajú financie do Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní. Tieto financie by mali následne plynúť vo forme finančnej pomoci chudobným, chorým, nezamestnaným. Aký efektívny je však spôsob prerozdelenia financií, ak na Slovensku vzniká také veľké množstvo charitatívnych organizácií, nadácií, neziskových a miestnych združení zameraných na pomoc konkrétnej skupine obyvateľstva, často práve ohrozenej chudobou. A tak znova prispievame, dobrovoľne a podľa vlastného uváženia. Je otázne, prečo nás netrápi, že prispievame povinne a nie len dobrovoľne. Viem, je tu aj iný uhol pohľadu na ľudí ohrozených chudobou. Predsa len viac financií sa pomoci získame pre chorých ľudí ako na liečenie závislých ľudí.

Ako sa teda dostať z chudoby alebo sa vymeniť aj z ohrozenia chudobou? Podľa mňa je prvoradé vzdelanie. A nemusia mať všetci vyštudované vysoké školy. Stačí ak budú ovládať základné zákony ekonomiky – napríklad zadlžovať sa len vtedy, ak na to mám a len v takej miere, aby som to mohol splácať, hoci ideálne je nezadlžovať sa vôbec. Vedieť šetriť bez ohľadu na veľkosť príjmu, rozumne hospodáriť s peniazmi a vlastne s celým životom. Nežiť si nad pomery, alebo dokázať sa uspokojiť s tým, na čo mám a vedieť, že spoliehať sa môžem len sám na seba. Ak sa o seba nepostarám sám, nik mi nepomôže. A toto je možno tá najviac problematická cesta. Lebo sloboda rozhodovania so sebou prináša silnú mieru zodpovednosti.

A akú úlohu by tu mal zohrávať štát? Odpoveď na túto otázku je momentálne veľmi ťažká. Podľa môjho názoru by mal štát z pozície „ochrancu“ pomaly ustupovať a nechávať čoraz väčší priestor na fungovanie trhového mechanizmu. Definovať, v akej miere a ako by sa mal štát spolupodieľať na ochrane ľudí ohrozených chudobou a chudobných je zatiaľ pre mňa osobne zložité. S odchodom štátu z jednej zložky sociálneho zabezpečenia je spojených mnoho súvisiacich procesov, ktoré si vyžadujú systémové zmeny a najmä je potrebné zmeniť zmýšľanie občanov na štát a toto všetko je veľmi dlhodobým cieľom.

Štát by však mal v každom prípade zabezpečiť, aby sa krajina ekonomicky rozvíjala a rástla. V ekonomickom raste je odrazený technický aj ľudský rast. Potom sa lepšie žije každému obyvateľovi krajiny, lebo väčšinou bohatne nielen krajina, alebo územie ako celok, ale hlavne všetci jej obyvatelia – bohatí aj chudobní. A to by malo byť aj cieľom každej krajiny a jej vládnucej zložky. Aby sa mali všetci jej obyvatelia lepšie. Aj keď je možné, že rýchlosť akou bohatnú jej obyvatelia je rozdielna, nemalo by byť cieľom to, aby všetci boli rovnako bohatí alebo chudobní. Jednak sa to nikdy nepodarí a jednak s tým mnohí máme skúsenosti zo socializmu. Existuje aj množstvo výborne napísaných kníh, ktoré sa otázkou rovnosti zaoberajú. Len námatkovo Orwelova Zvieracia farma, alebo Atlas pokrčil plecami od A. Rand. A prečo nie je dobré, aby sme si všetci boli rovní? C. S. Lewis v Zázrakoch píše, že „Svet, v ktorom by som bol skutočne – nie na základe nejakej účelovej, zákonom stanovenej fikcie – taký dobrý ako ktokoľvek iný, svet, v ktorom by som nikdy nemal obdiv k nikomu múdrejšiemu, šikovnejšiemu, statočnejšiemu alebo vzdelanejšiemu, ako som ja, taký svet by bol k neprežitiu“ (Lewis, C. S. 1999, s. 136).

Literatúra:

Income and living conditions. [online]. Citované dňa: 10.10.2017. Dostupné na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/main-tables>

In-work at-risk-of-poverty rate by sex. [online]. Citované dňa: 12.10.2017. Dostupné na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesov110&plugin=1>

LANDES, D. S. (2004). *Bohatsví a bída národu.* Brno: Centa. ISBN 80-7341-291-8.

LEWIS, C. S. (1999). *Zázraky.* Praha: Návrat domu. ISBN 80-7255-007-1.

Poverty headcount ratio at \$1.90 a day (2011 PPP) (% of population). [online]. Citované dňa:

14.10.2017. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY>